Johanna Niemi
Prosessioikeuden professori
Akatemiaprofessori

Eduskunnan työ- ja tasa-arvovaliokunnalle

HE 98/2016 – tasa-arvolain ja tasa-arvovaltuutetusta annetun lain muuttaminen

Minulta on pyydetty lausuntoa yllä mainitusta hallituksen esityksestä ja erityisesti sen soveltamisesta perusopetukseen.

Esityksessä on kyse siitä, että tasa-arvovaltuutetun tehtäviin halutaan lisätä sovittelu ja sovinnon edistäminen. Ehdotus on kannatettava.

Tasa-arvovaltuutetun tehtävät määritellään tasa-arvovaltuutetusta annetun lain 2 §:ssä:
1) valvoa tasa-arvolain sekä ensisijaisesti syrjinnän kiellon ja syrjivän ilmoittelun kiellon noudattamista;

2) aloittein, neuvoin ja ohjein edistää tasa-arvolain tarkoituksen toteuttamista;

3) antaa tietoja tasa-arvolainsäädännöstä ja sen soveltamiskäytännöstä;

4) seurata tasa-arvon toteutumista yhteiskuntaelämän eri aloilla.

Vaikka pykälässä ei nimenomaisesti mainita sovittelua, sovittelu hyvinkin vastaa vähintäänkin lain henkeä. Lain täsmentäminen tältä osin on myönteistä.

Tasa-arvolaki koskee koulutussektoria, mukaan lukien perusopetus. Lain 5 §:n mukaan oppilaitosten ja koulutuksen järjestäjien tulee huolehtia naisten ja miesten samoista mahdollisuuksista koulutukseen ja siitä, että opetus, tutkimus ja oppiaineisto tukevat tasa-arvon toteutumista. Lisäksi lain 5a §:n mukaan velvoite tasa-arvosuunnitteluun koskee oppilaitoksia, vuodesta 2015 lähtien myös perusopetusta.

Lain 8b §:ssä sitä vastoin nimenomainen perusopetusta koskeva poikkeus. Kyseinen pykälä koskee opiskelijavalintoja, opetuksen järjestämistä, opintosuoritusten arviointia ja

oppilaitoksen tai yhteisön muuta varsinaista toimintaa ja kieltää syrjinnän. Pykälä koskee oppilaitoksia ja koulutuksen järjestäjiä, mutta ei perusopetusta.

Vaikka pykälä ei sovelleta perusopetukseen, ei se tarkoita, että perusopetuksessa saisi näiltä osin syrjiä sukupuolen perusteella. Lain yleinen syrjintäkielto (7 §) koskee myös perusopetusta. Lain 8b § säädettiin sen vuoksi, että koulutus haluttiin lain seuraamusten piiriin; ei sen vuoksi, että syrjintä koulutuksessa olisi ollut yleisen syrjintäkiellon ulkopuolella:

> ”Tasa-arvolakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi 8 b §, jotta sukupuolisyrjinnän kielto koulutuksessa olisi selkeästi lain seuraamusten ja valvonnan piirissä samalla tavoin kuin syrjinnän kielto työelämässä.” (HE 195/2004 erit.per.)

Poikkeus 8b §:ssä onkin säädetty sen vuoksi, että lakiin sisältyviä sanktioita (erityisesti hyvitys) ei pidetty perusopetukseen soveltuvina:

> ”Voidaan katsoa, että säännökset mahdollisuudesta vaatia yleisessä tuomioistuimessa hyvitystä tasa-arvolain rikkomisesta soveltuisivat huonosti perusopetuslain soveltamisalalla oppilaitosten antamaan opetukseen sekä muuhun oppilaitoksen varsinaiseen toimintaan, jossa oppilaat suurimmalta osin ovat alaikäisiä.” HE 295/2004 erit-per.

Lain 8 §:ään poikkeuksineen viitataan 10a §:ssä, joka koskee oppilaitoksen velvollisuutta antaa selvitys opiskelijalle, joka epäilee tulleensa syrjityksi. Poikkeus johtaa myös siihen, että hyvitys (11 §) ei koske perusopetusta:

> ”Vaikka voimassa olevan tasa-arvolain 7 §:ään sisältyvä syrjinnän kielto kattaa myös koulutuksen yhteydessä tapahtuvan eri asemaan asettamisen sukupuolen perusteella, syrjinnän yleiskiellon rikkominen ei kuitenkaan johda hyvitysseuraamukseen. Säännös ei siten aina tarjoa riittäviä keinoja puuttua oppilaisiin ja opiskelijoihin kohdistuvaan syrjintään.” (HE 195/2004 erit.per.)

Kun nyt ehdotetaan, että tasa-arvovaltuutetun tehtäviin kuuluisi edistää sovintoa tasa-arvolaissa tarkoitettua syrjintää koskevassa asiassa (HE 98/2016), ei tämä ehdotus mitenkään sulje pois sovittelua myös perusopetuksen piirissä. Ensinnäkään tasa-arvovaltuutetun tehtävistä ei ole rajattu pois perusopetusta.

Perusopetuksessa sovittelua voidaan toteuttaa tasa-arvoa edistävien ja toteuttavien toimien kohdalla (5 ja 5a §). Sovittelua ei myöskään kielletä 7 §:n yleisen syrjintäkiellon osalta. Esimerkiksi seksuaalinen häirintä, joka on 7 §:n nojalla kiellettyä syrjintää, voidaan joissakin tilanteissa saada onnistuneen sovittelun avulla loppumaan; myös perusopetuksessa.

Yleiskiellon perusteella myös 8b §:ssä mainitut oppilaaksi ottamista ja opintosuoritusten arvostelua koskevat riitaisuudet voivat tulla sovittelun piiriin, myös perusopetuksessa. Periaatteessa voidaan ajatella, että näihin asioihin usein liittyy julkisen vallan käyttöä, johon sovittelu soveltuu heikommin. Käytännössä sovittelu voi hyvinkin selvittää väärinkäsityksiä ja väärinymmärryksiä ja johtaa hyvään lopputulokseen.

Sen sijaan tasa-arvolain mukaiset sanktiot eli hyvitys (11 §), kielto jatkaa syrjintää ja uhkasakko (21 §) sulkeutuvat 8b §:ssä mainituissa asioissa pois, kun on kysymys perusopetuksesta. Vaikka laki ei näissä asioissa anna oikeutta hyvitykseen, ei ole estettä sille, että yksityinen oppilaitos sovintoperusteisesti maksaa hyvityksen. Viranomaistoiminnassa tällainen tuskin on mahdollista. Siten perusopetuksen jääminen tasa-arvolain hyvityssäännöksen ulkopuolelle rajoittaa sovittelun lopputulosta, mutta ei sovittelun käyttöä menettelynä.

Johanna Niemi
Professori
Turun yliopisto
johanna.niemi@utu.fi
p. 050 4372773